

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

KONSERVASYON UYGULAMALARI

Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı

Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi

Umûmî Koleksiyon - 5327

Hadîkatü's-Suadâ

Fuzûlî

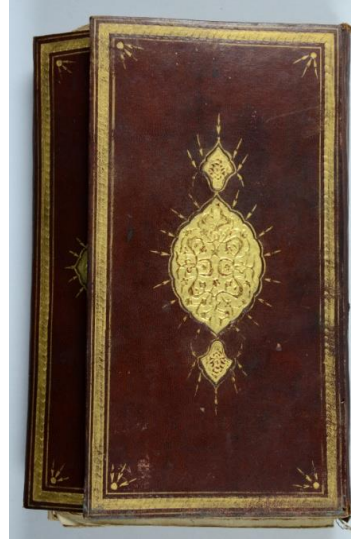
Gülşah BIÇAKÇI
2017

ESER VE MÜELLİFİ HAKKINDA

Makel türünün Türk edebiyatındaki en başarılı örneği olarak kabul edilen ve Fuzûlî'nin Hüseyin Vâiz-i Kâşîfi'nin (910/1504) Ravzatü'ş-Şühedâ'sını esas alarak yazdığı eserde Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişi anlatılmaktadır. Eser bir mukaddime, on bâb ve bir hâtimeden oluşmakta olup aslen mensur olarak yazılmakla birlikte Arapça ve Türkçe manzumeler de içermektedir. Eserin en eski nüshası Kahire yazması olup 953 (1546) tarihlidir. Yurt içi ve yurt dışında çok sayıda nüshası bulunmaktadır¹.

Konservasyona alınan nüsha, Ali b. Bali tarafından Saraybosna'da 1011 / 1602 yılında istinsah edilmiştir.

¹ Güngör, Ş., "HADİKATÜ'S-SUADÂ", DİA XV, İstanbul, 1997, s. 20-21

Eserin müellifi, Klasik Türk Edebiyatı'nın en büyük şairlerinden; Fuzûlî, Mehmed b. Süleyman el-Bağdâdî'dir. Doğum yılı bilinmeyen şairin doğum yerinin de kesin olmamakla birlikte Kerbelâ olduğu tahmin edilmektedir. Kendisi, Akkoyunlu Türkmenlerindendir. Hayatı Kerbelâ, Hille, Necef ve Bağdat'ta geçmiştir. 963'te (1556) Bağdat ve çevresinde etkili olan veba salgını sırasında vefat etmiştir. Edebî mahiyette ilk tesiri altında kaldığı kişi Âzerî edebiyatının ünlü ismi Habîbî'dir. Arapça, Farsça ve Türkçe'de ustalıkla şiirler yazmış ve İslâm dünyasının büyük bir kısmında tanınmıştır. *Divân*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Beng ü Bâde*, *Heft-câm*, *Matla'u'l-i'tikâd* diğer eserlerindendir².

² Karahan, A., "FUZÛLÎ", DİA XIII, İstanbul, 1996, s. 240-246

MÜHÜR VE DİĞER KAYITLAR

1. varâğın a yüzünde ve 273. varâğın (son varak) b yüzünde aynı mühür bulunmaktadır. Mühürde «Vakafe hâza'l-kitâb Ömer Ağa el meşhur be pasbanzâde» yazmaktadır.

CİLT

Kapak ölçüleri 19,2x10,3x0,02 (ön kapak) / 19,2x10,2x0,02 (arka kapak) cm olan eserin cildi sonradan koruma amaçlı yeşil renkli tekstil ile kaplanmıştır. Mekanik olarak kolayca eserden ayrılan koruyucu kabın altında orijinal cilt tespit edilmiştir. Kahverengi deri ile kaplı olan cilt kısmı, sırtta iki parça halinde birleştirilmiştir. Ön ve arka kapaklarında mülemma tekniğiyle şemse ve salbek motifleri uygulanmıştır. Miklepte de mülemma şemse yer almaktadır. Kapakları ve miklebi zencerek motifleri çevrelemektedir. Ayrıca köşelerde fırça ile yapılmış süsleme unsurları bulunmaktadır.

METİN

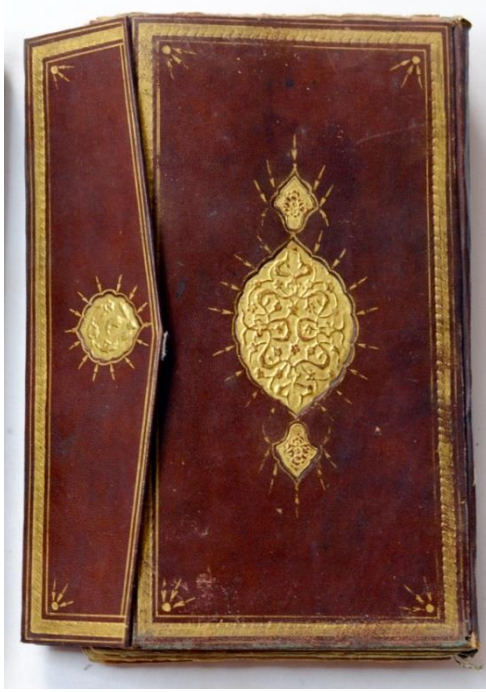
27 düzensiz forma, 273 varaktan oluşan eserin sayfaları genel olarak 17 satır düzeninde, karbon mürekkebi, yer yer kırmızı ve mavi mürekkep kullanılarak talik hattıyla yazılmıştır. El yapımı doğu kâğıdı olan varakların lif yönleri sırta paralel, hamur yapıları heterojendir. Kâğıt kalınlığı yaklaşık 0,09-0,10 mm'dir. Yan kâğıtlar ise, lif yönleri sırta dik el yapımı batı kâğıdı olup, filigranlıdır. Metin kısmında kullanılan kâğıt genellikle nohûdî renktedir. Ancak eserde farklı renklerde varaklar da mevcuttur.

METİN

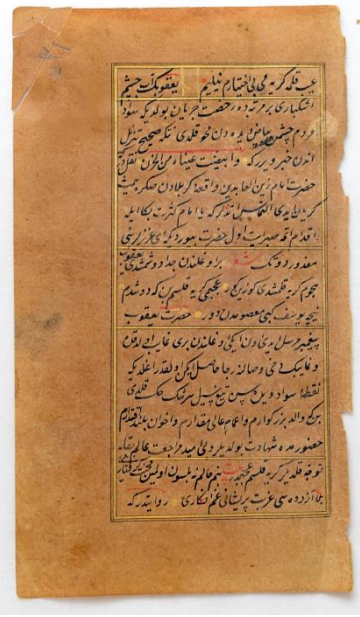
Eserin metin kısmı iki duraklı zincir dikişi tekniğiyle dikilmiştir. Sırt ve kolon kısmına yakın yerlerde birden fazla dikiş deliği gözlenmiştir. Bu sebepler göz önünde bulundurularak eserin daha önce onarım geçirdiği sonucuna varılmıştır. Şirazesî yeşil ve krem rengi ipele balık sırtı tekniği ile örülmüştür. Eserin metin kısmında bulunan süslemeler ilk sayfada yer alan unvan tezhibi ile tüm sayfalara uygulanmış olan altın cetvellerdir. Ayrıca kapak içi kâğıtları, yan kâğıtlar ve mıklep içinde bulunan kâğıda, kalbur zerefşan süsleme tekniği uygulanmıştır.

BOZULMALAR - CİLT

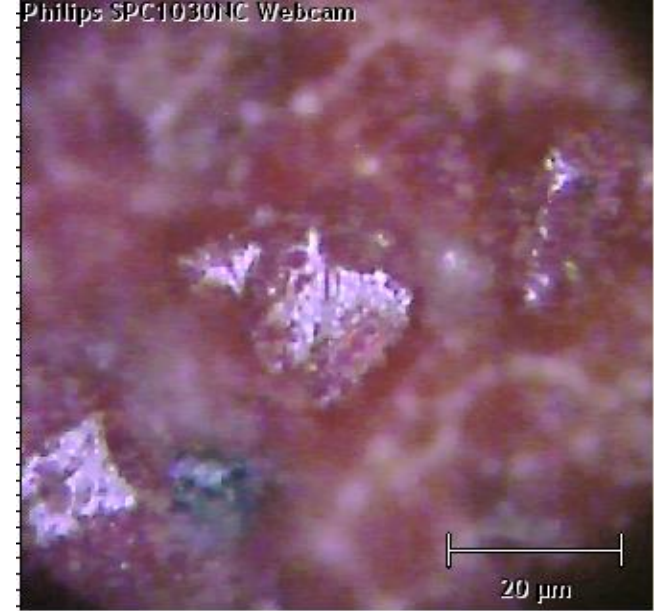
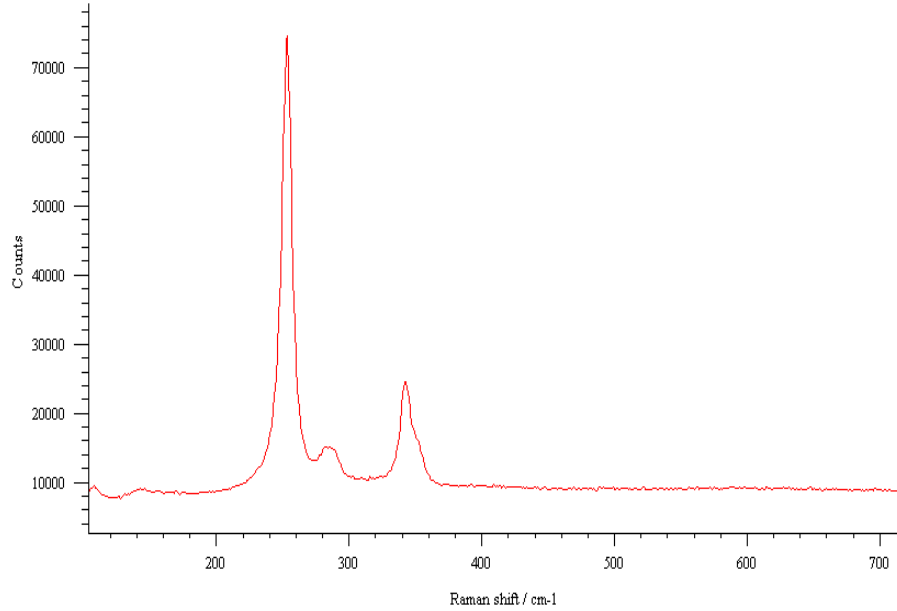
Eserin ön kapağının muhat payının az olması sebebiyle ön kapak tam olarak kapanmamaktadır. Ciltte aşınma, böcek delikleri görülmektedir. Özellikle dudak paylarında parça kayıpları tespit edilmiştir. Dağılmış olan şiraze örgülerinin kondisyonları oldukça zayıftır.

BOZULMALAR - METİN

Eserin sırt ve kolon dikişlerinde yer yer kopmalar olduğu için bazı varaklar metin kısmından ayrılmıştır. Sayfaların sırt kısımlarında eski onarımlar bulunmaktadır. Bazı renkli varaklarda bakır korozyonu nedeniyle kırılgnalık meydana gelmiştir.

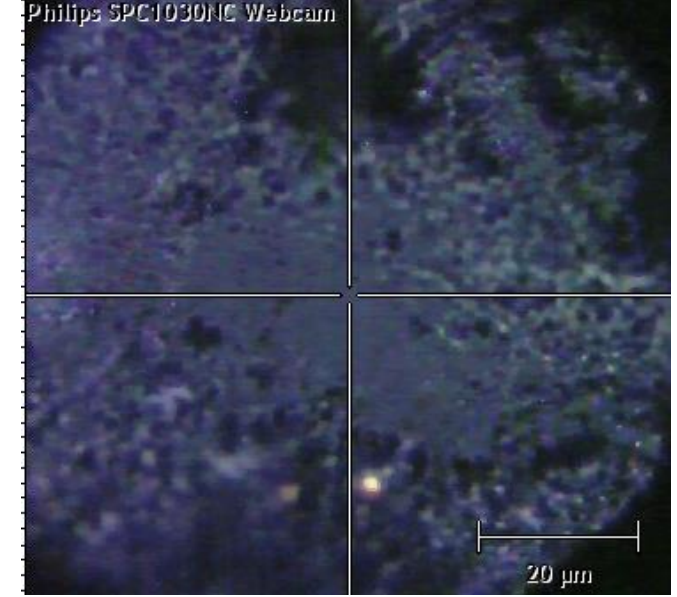
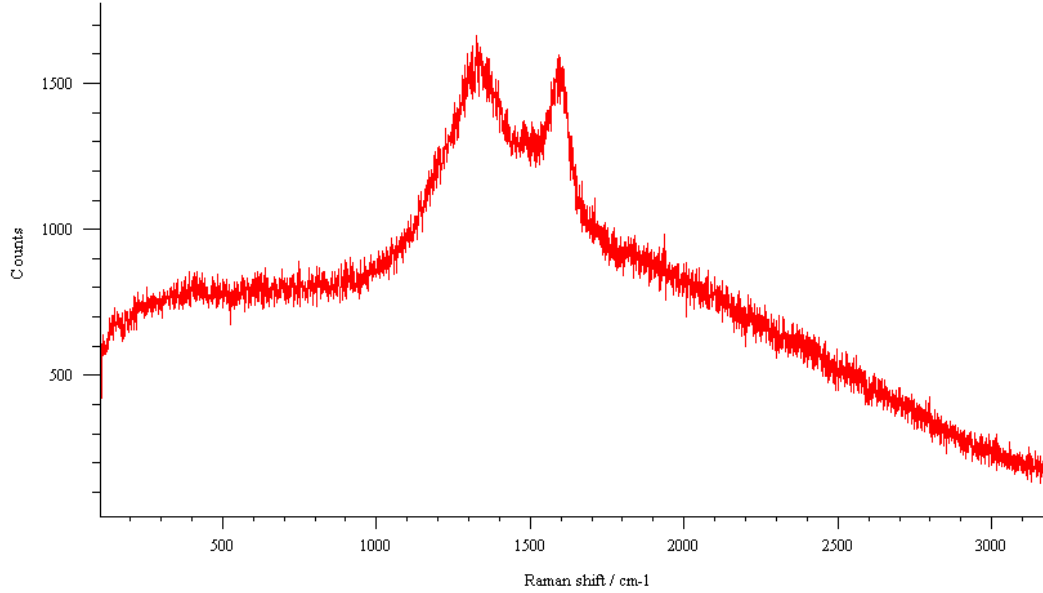
ANALİZLER - RAMAN

Şekil1. 226a kırmızı mürekkebe ait spektrum ve 50x objektif altındaki görüntüsü

Kâğıt, mürekkep ve boyarmadde tanımlanması için farklı sayfalarda Raman analizleri yapılmıştır. Eserde, sayfaların boyanmasında ve yazılı alanlarda kırmızı pigment kullanılmıştır. Bu noktaların Raman spektrumları incelendiğinde sayfa boyamada kullanılan ve yazılı kısımda kullanılan kırmızı pigmentlerin farklı olduğu görülmüştür. 226a'da yer alan kırmızı mürekkep tanımlanması için 785nm dalga boylu lazer ışın kaynağı kullanılmıştır. Kırmızı pigmentin Raman spektrumunda 253 cm⁻¹ de keskin ve şiddetli, 285 cm⁻¹ de hafif, 342 cm⁻¹ de orta şiddette bantlar görülmüştür (Şekil-1). Tespit edilen bu bantlar ile vermilion pigmentine ait karakteristik bantlardır. Analiz neticesinde mürekkepte kullanılan pigmentin vermilion olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kırmızı boyalı sayfalarda yapılan analizde buradaki boyarmadde tanımlanamamıştır.

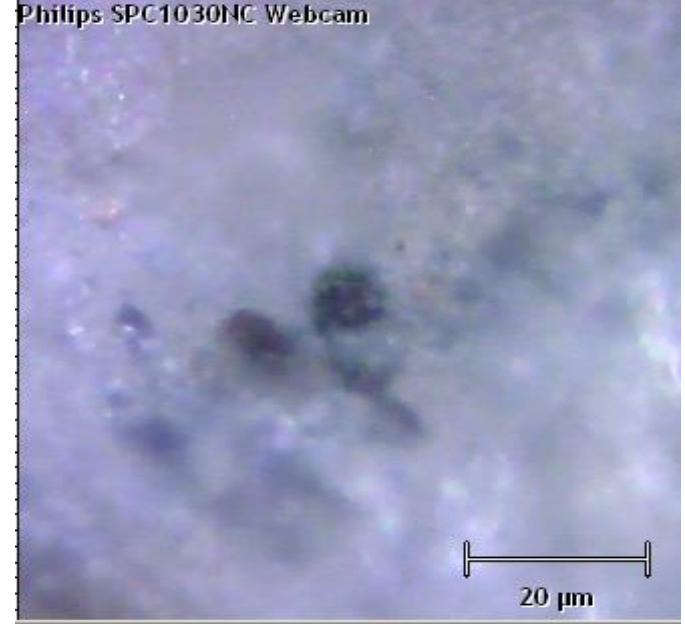
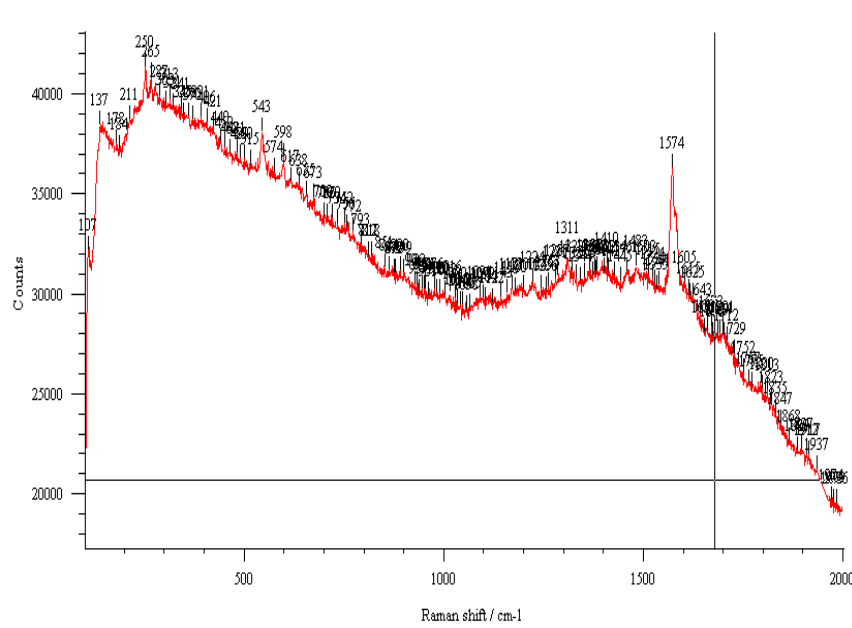
ANALİZLER - RAMAN

Şekil 2. 226a siyah mürekkebe ait spektrum ve 50x objektif altındaki görüntüsü

226a'da mürekkep hattında 785nm dalga boyundaki lazer ile Raman analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen spektrumda 1200 -1800cm⁻¹ de geniş bant yer almaktadır. Literatür taramaları neticesinde karbon mürekkebinin spektrumu ile örtüştüğü görülmüştür (Şekil 2). Kullanılan mürekkebin karbon mürekkebi olduğunu söylemek mümkündür.

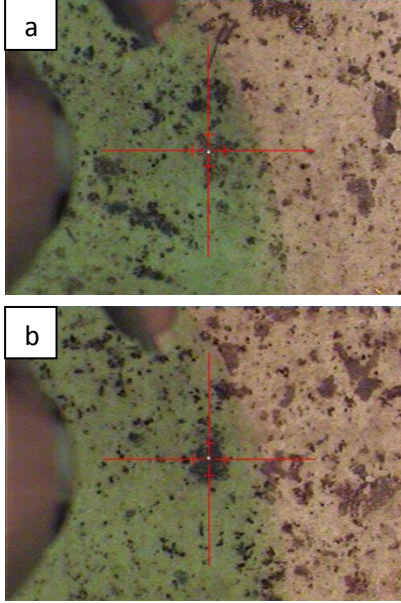
ANALİZLER - RAMAN

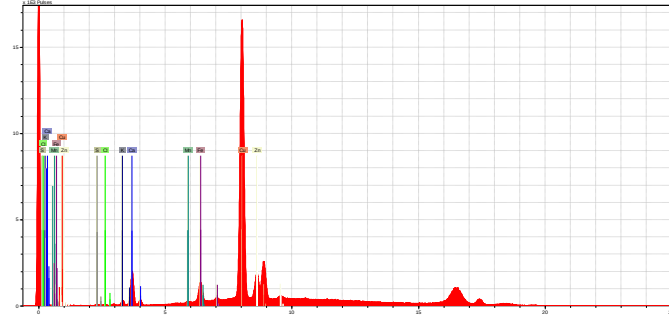
Şekil 3. Mavi boyarmaddeye ait spektrum ve 50x objektif altındaki görüntüsü

Eserin 55. varağı mavi renkle boyanmıştır. Mavi renk için kullanılan boyarmaddenin tayini için sayfa yüzeyinde analiz noktası tespit edilmeye çalışılmıştır. Şekil 3'te yer alan mavi pigmentin görüntüsünden anlaşılabacağı üzere pigmentin sayfa üzerine homojen dağılmamış olduğu ve eser miktarda kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. 785nm dalga boyu lazer kaynağı kullanılarak gerçekleştirilen analiz neticesinde 1574 cm⁻¹ de keskin, 543 cm⁻¹ ve 250 cm⁻¹ de orta şiddette bantlar görülmüştür. Literatür taraması neticesinde indigo boyarmaddesine ait spektrum ile eşleştiği görülmüştür.

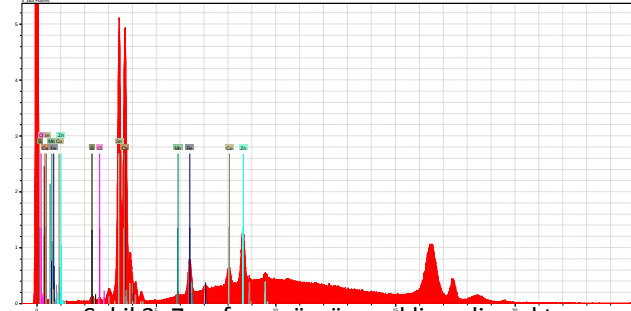
ANALİZLER - XRF

Şekil 1-a) Zerefşan - altın renkli kısım,
b) Zerefşan - gümüş renkli kısım

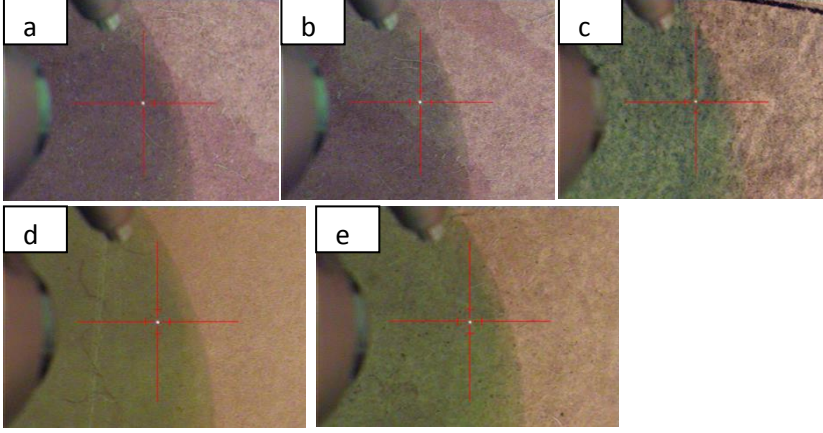
Şekil 2- Zerefşan - altın renkli analiz noktası görüntüsü

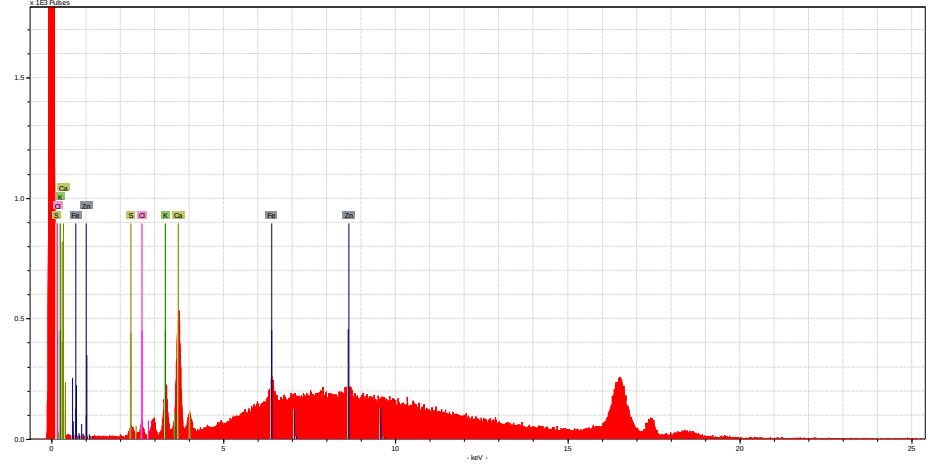
Şekil 3- Zerefşan-gümüş renkli analiz noktası
görüntüsü

Altın renkli bezemede (Şekil-1a) majör element olarak Cu (bakır), minör element olarak ise Ca (kalsiyum) ile Zn (çinko) tespit edilmiştir (Şekil-2). Altın renkli alanın Cu (bakır) ve Zn (çinko) alaşımı ile bezendiği düşünülmüştür. Gümüş renkli bezemede (Şekil-1b) majör element olarak Sn (kalay) tespit edilmiştir (Şekil-3).

ANALİZLER - XRF

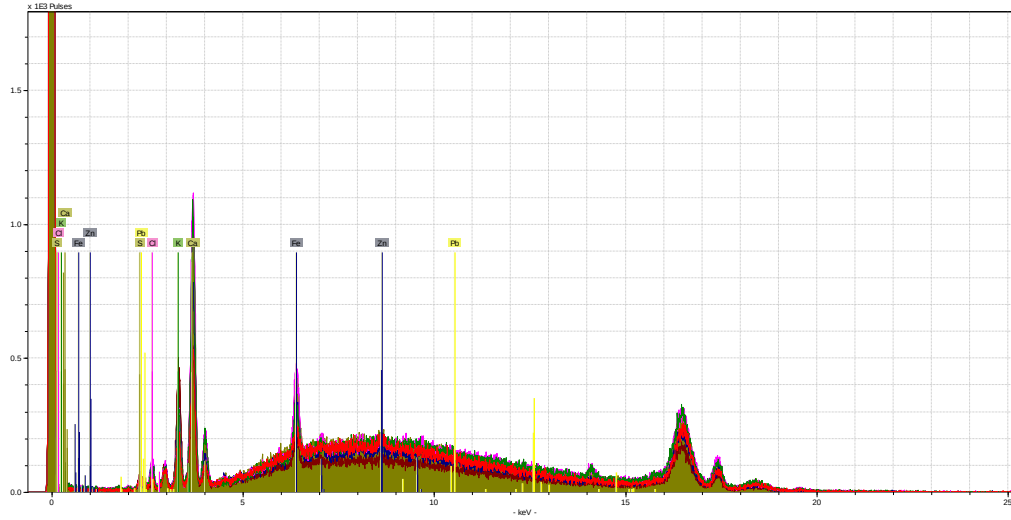
Şekil 4-a)7b sayfası koyu pembe, b)7b sayfası açık pembe, c)55a sayfası mavi, d)153a sayfası hardal rengi, e)156a sayfası hardal rengi kâğıt analiz noktası görüntüsü

Şekil 5- 226a sayfası kâğıt XRF spektrumu

Eserin 226a sayfasının kâğıt kısmında yapılan XRF analizlerinde majör element olarak Ca (kalsiyum), minör element olarak Fe (demir) ve K (potasyum) ile düşük sinyalde S (kükürt) ve Cl (klor) tespit edilmiştir (Şekil-5).

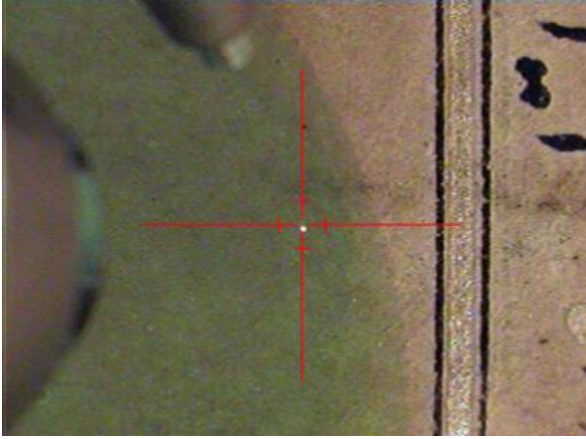
ANALİZLER - XRF

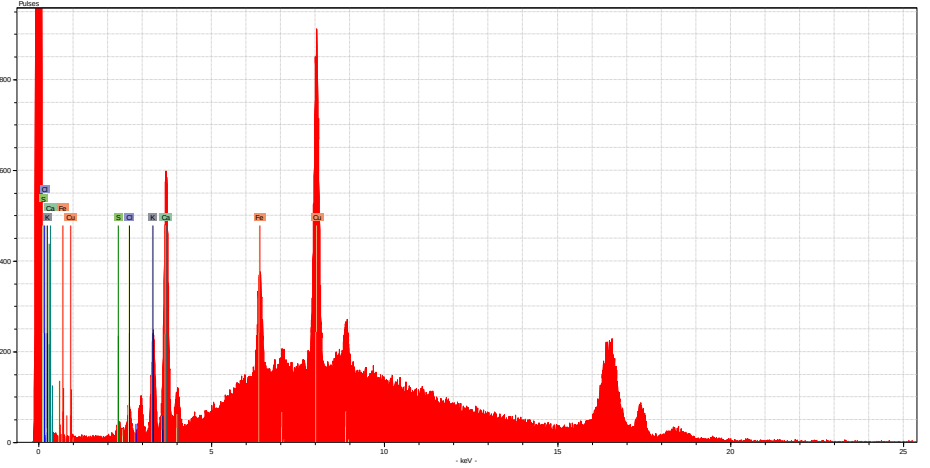
Şekil 6- kırmızı spektrum: 226a sayfası normal ton, yeşil spektrum:7b sayfası koyu pembe, pembe spektrum:7b sayfası açık pembe, lacivert spektrum: 55a sayfası mavi, bordo spektrum: 153a sayfası hardal rengi, haki spektrum: 156a sayfası hardal rengi kâğıt XRF spektrumu

Açık pembe, koyu pembe, mavi ve hardal renkli kâğıtlardan alınan XRF spektrumları ve sinyal şiddetleri birbirine benzerdir (Şekil-6). Buradan hareketle bu sayfaların organik boyarmaddeler kullanılarak renklendirildiği düşünülmüştür. Moleküler yapının aydınlatılması için kromatografik yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

ANALİZLER - XRF

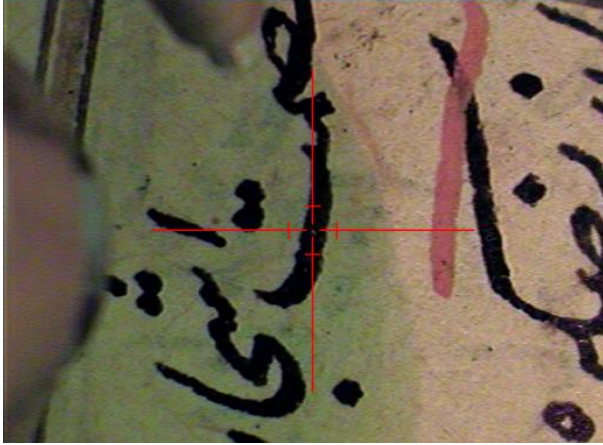
Şekil 7- 32a sayfası kahverengi kâğıt analiz noktası görüntüsü

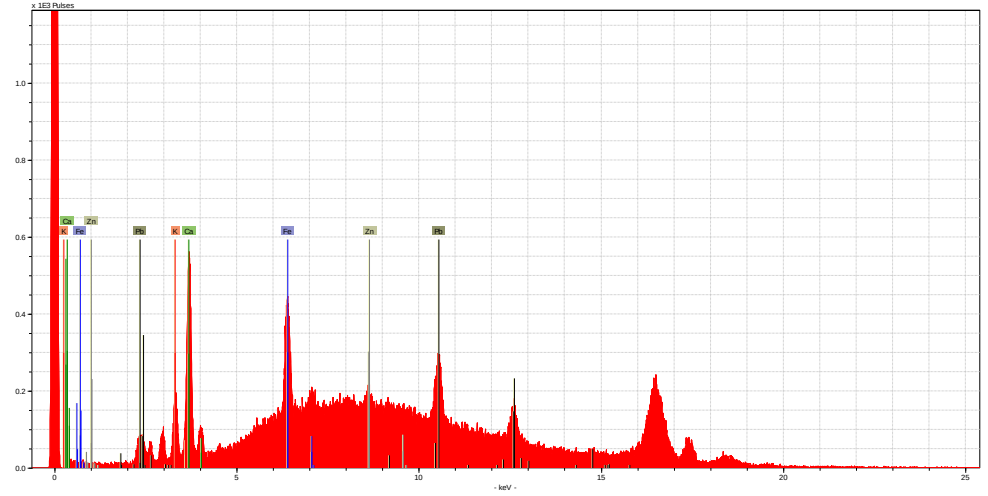
Şekil 8- 32a sayfası kahverengi kâğıt XRF spektrumu

32a sayfasının kahverengi kâğıdında (Şekil-7) majör element olarak Cu (bakır) tespit edilmiştir (Şekil-8). Bu sayfanın bakır bazlı bir yeşil bir pigment ile renklendirildiği, ancak zaman içerisinde bozularak renk değiştiği düşünülmüştür.

ANALİZLER - XRF

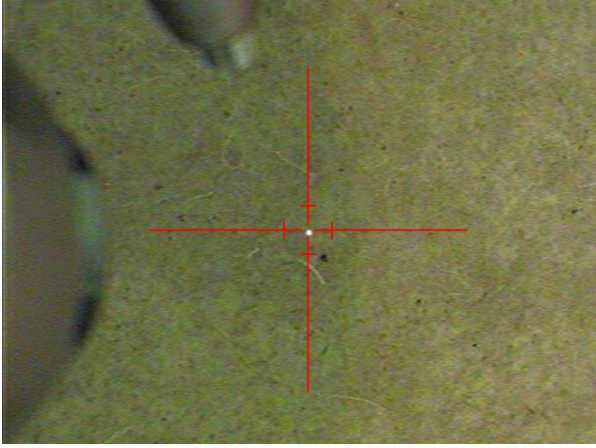
Şekil 9- 226a sayfası siyah mürekkep analiz noktası görüntüsü

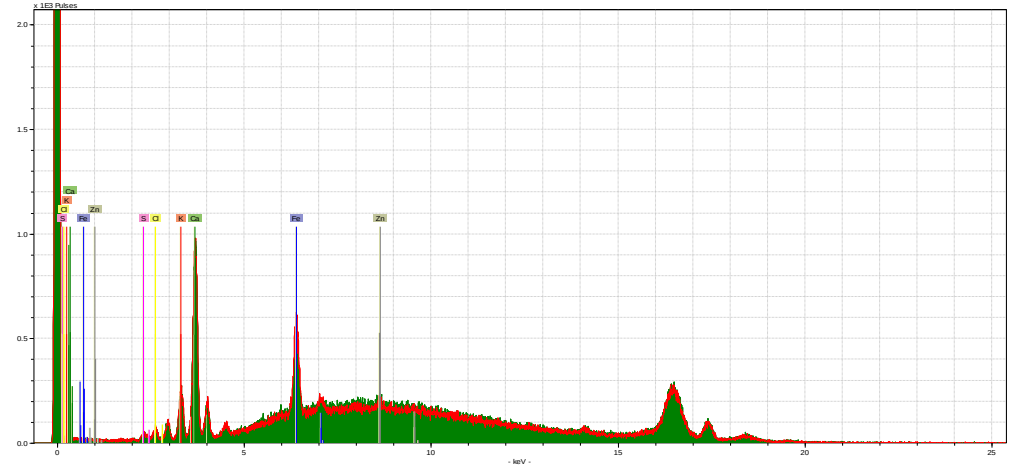
Şekil 10- 226a sayfası siyah mürekkep XRF spektrumu

226a sayfasında kullanılan siyah mürekkepte (Şekil-9) majör element olarak Ca (kalsiyum) tespit edilmiştir (Şekil-10). Siyah mürekkebin karbon (is) mürekkebi kullanılarak hazırlandığı düşünülmüştür.

ANALİZLER - XRF

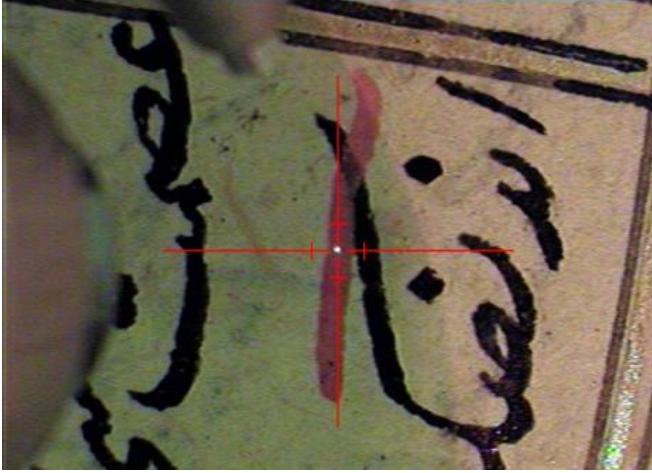
Şekil 11- 156a sayfası siyah nokta analiz noktası görüntüsü

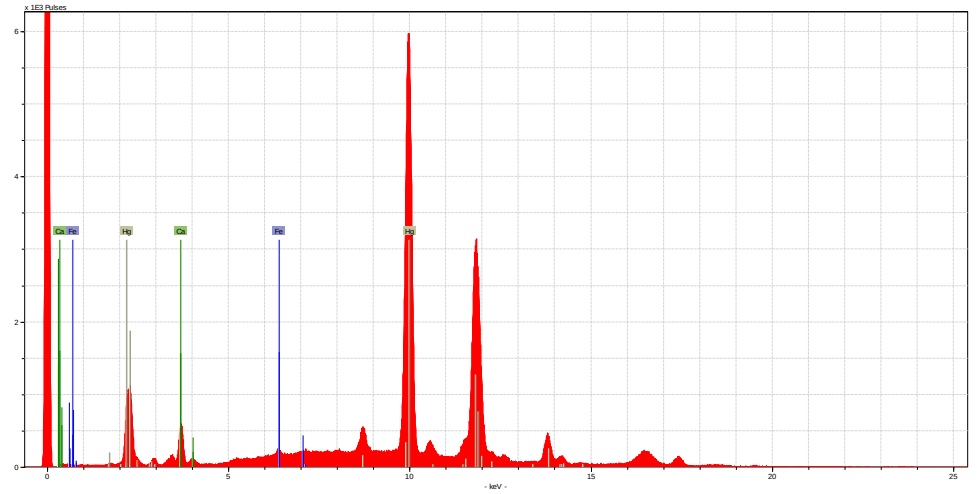
Şekil 12- 156a sayfası kırmızı spektrum: siyah nokta, yeşil spektrum: kâğıt XRF spektrumu

156a sayfasında bulunan siyah noktadan alınan XRF spektrumunun sinyal şiddeti oldukça düşüktür ve kâğıttan alınan ile uyumludur.

ANALİZLER - XRF

Şekil 13- 226a sayfası kırmızı mürekkep analiz noktası görüntüsü

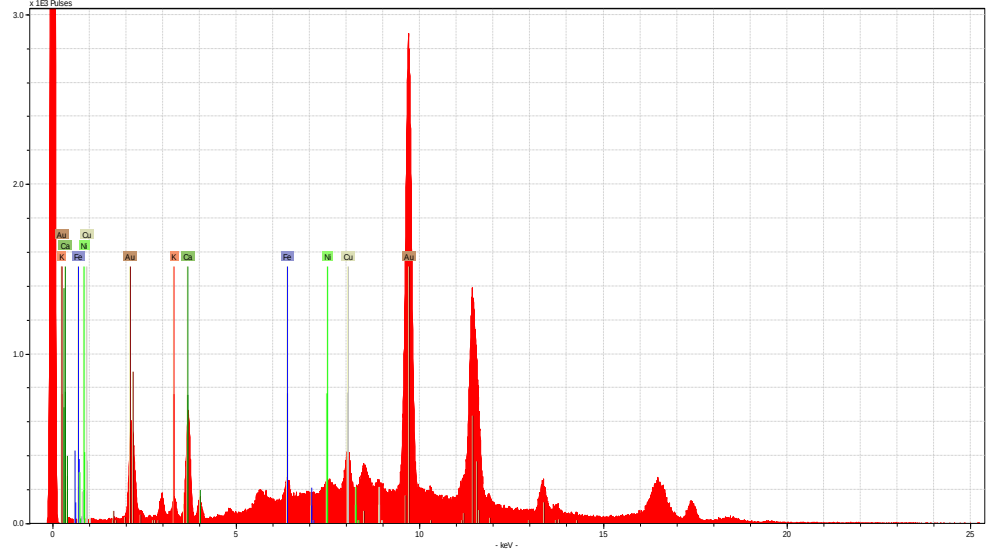
Şekil 14- 226a sayfası kırmızı mürekkep XRF spektrumu

226a sayfasında kullanılan kırmızı mürekkepte (Şekil-13) majör element olarak Hg (civa) tespit edilmiştir (Şekil-14). Hg (civa) varlığının HgS kimyasal formülüne sahip vermilion (cinnabar) kullanımından kaynaklandığı düşünülmüştür.

ANALİZLER - XRF

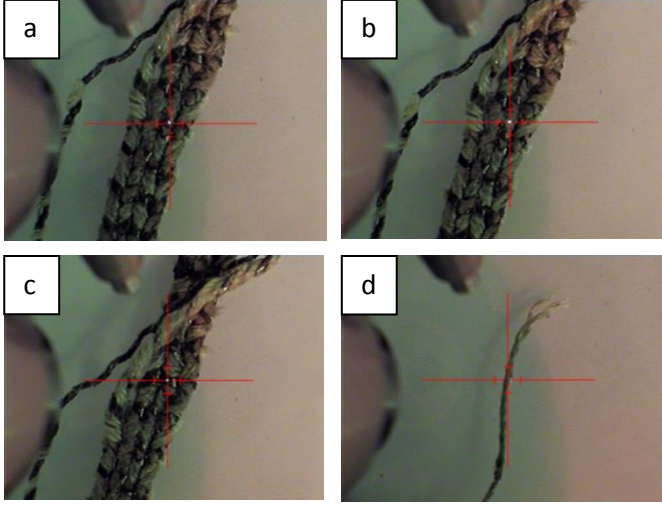
Şekil 15- 226a sayfası altın renkli cetvel analiz noktası görüntüsü

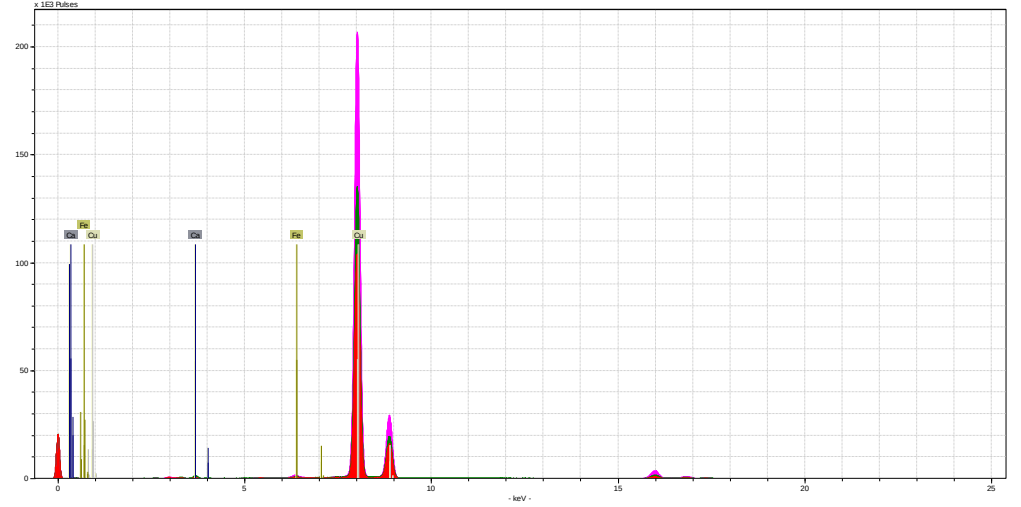
Şekil 16- 226a sayfası altın renkli cetvel XRF spektrumu

226a sayfasında bulunan altın renkli cetvelde (Şekil-15) majör element olarak Au (altın) tespit edilmiştir (Şekil-16).

ANALİZLER - XRF

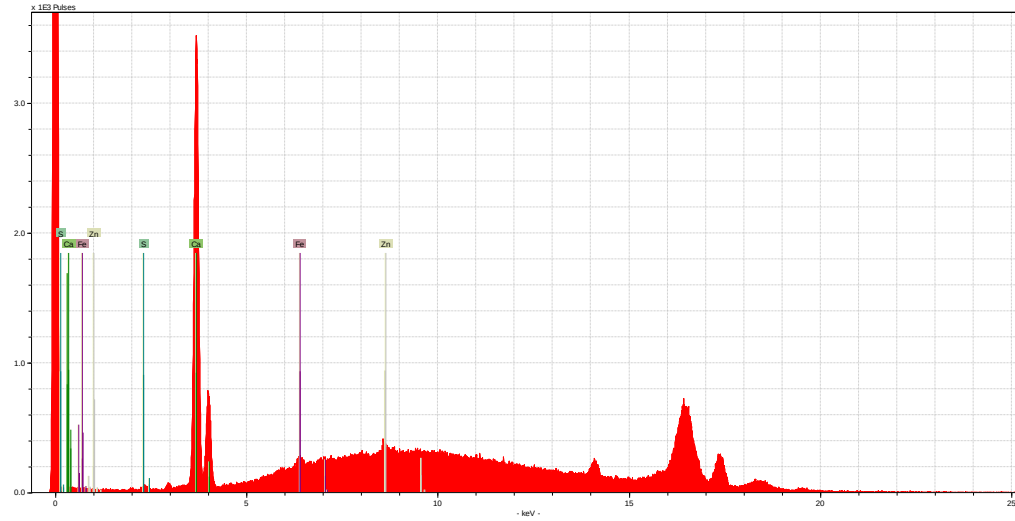
Şekil 17- Şiraze ipleri a)metalik kısım, b)sarı ip, c)siyah ip, d)yeşil ip analiz noktası görüntüsü

Şekil 18- kırmızı spektrum: metalik kısım, yeşil spektrum: sarı ip, pembe spektrum: siyah ip XRF spektrumu

Şekil-17’de analiz noktası görüntüsü verilen şiraze iplerinden metalik kısım, sarı ip ve siyah ip noktalarında majör element olarak Cu (bakır) tespit edilmiştir (Şekil-18). Cu (bakır) sinyal şiddeti oldukça yüksek olan bu bölgelerde şiddetler oranlandığında sırasıyla 3:4:5 oranında Cu (bakır) sinyali alınmıştır.

ANALİZLER - XRF

Şekil 19- Yeşil ip XRF spektrumu

Yeşil ipte ise majör element olarak Ca (kalsiyum) tespit edilmiştir (Şekil-19).

KONSERVASYON - METİN

Eserin biyolojik durumunun değerlendirilmesi için metin kısmından örnekler alınmış, laboratuvar ortamında yapılan incelemeler neticesinde herhangi bir üreme gözlenmemiştir. Eserin kırılğan sayfaları dışındaki varaklarında, sünger silgi kullanılarak kuru temizlik işlemleri yapılmıştır. Eserin özellikle sırt kısımlarında, yer yer de kenar kısımlarında bulunan ve esere yük bindiren onarım kâğıtları metil selüloz kullanılarak çıkarılmıştır.

KONSERVASYON - METİN

Bakır korozyonu nedeniyle kırılğan hale gelmiş varaklar, ince Japon kâğıdı kullanılarak (Kozu Toku 0,03mm) bir araya getirilmiştir. Sırtta dikişlerin kopmasından kaynaklanan delik ve yırtık kısımlar Japon kâğıdı (RK17 19 gr/m²- 0,05mm) ile tamamlanmıştır. Sırttan tümüyle ayrılan varaklar da yine aynı kalınlıktaki Japon kâğıdı ile bir önceki varaklar referans alınarak forma çizimine uygun olarak birleştirilmiştir.

KONSERVASYON - METİN

Eserin özellikle kırılğan sayfalarında yapılan pH ölçümlerinde 5.03 ila 5.37 arasında değişen değerler tespit edilmiştir. Hem renkli kâğıdın içeriğindeki bakırın etkileşimi hem de kâğıdın asiditesinin yüksek olması sebebiyle öncelikle bu varaklar üzerine doğrudan püskürtme yöntemiyle antioksidan çözeltisi uygulanmış; daha sonra da Bookkeeper uygulanarak asit giderme işlemi yapılmıştır. Bu işlemlerin ardından tekrar pH ölçümleri yapılmış ve sayfaların pH değerlerinin (6.07-6.31) dengelendiği görülmüştür.

KONSERVASYON - METİN

Metin kısmının onarım işi bittikten sonra iki duraklı zincir dikişi tekniği ile tüm formalar birleştirilmiş, eserin mevcut sırt tekstili zayıf durumda olduğu için öncelikle sırt kısmına yapıştırıcı olarak nişasta kullanılarak, önce Japon kâğıdı, daha sonra da orijinal sırt tekstili yapıştırılmıştır. Ardından kolon dikişi yapılmıştır.

KONSERVASYON - METİN

Eserin mevcut şirazelerinin kondisyonunun zayıf olması, krem rengi ipleri saran tel görünümlü malzemenin, XRF analiz sonuçlarında da belirtildiği gibi bakır içerikli olması sebebiyle şirazeler kırılgan ve dayanıksız hale gelmiş, tekrar kullanılması mümkün olmamıştır. Bu yüzden şirazeler, eserin ait olduğu kütüphaneye teslim edilmek üzere eserden ayrı muhafaza edilmiş ve orijinal şiraze renklerine ve örme tekniğine uygun olarak ibrişim iplikler ile yeni şirazeler örülmüştür.

KONSERVASYON - CİLT

Cilt konservasyonuna başlanırken, öncelikle kapak içi kâğıtlarının sırtta yakın kısımları açılarak önce yan kâğıtlar, daha sonra da tekstil sırttan ayrılmıştır. Sırtta iki parça halindeki deri, birleşim yerlerinden açılarak kapakların ayrılması sağlanmıştır.

KONSERVASYON - CİLT

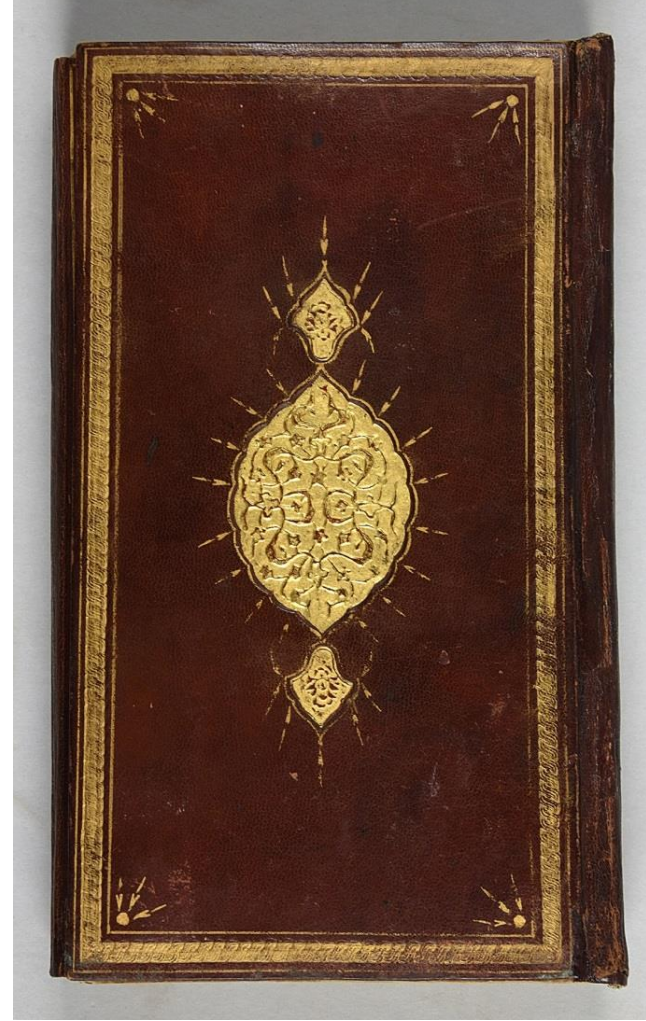
Ciltten ayrılan sırt tekstili ılık su ile yıkanarak sabit uçlu bistüri yardımıyla üzerindeki yapıştırıcı kalıntılarından arındırılmıştır.

KONSERVASYON - CİLT

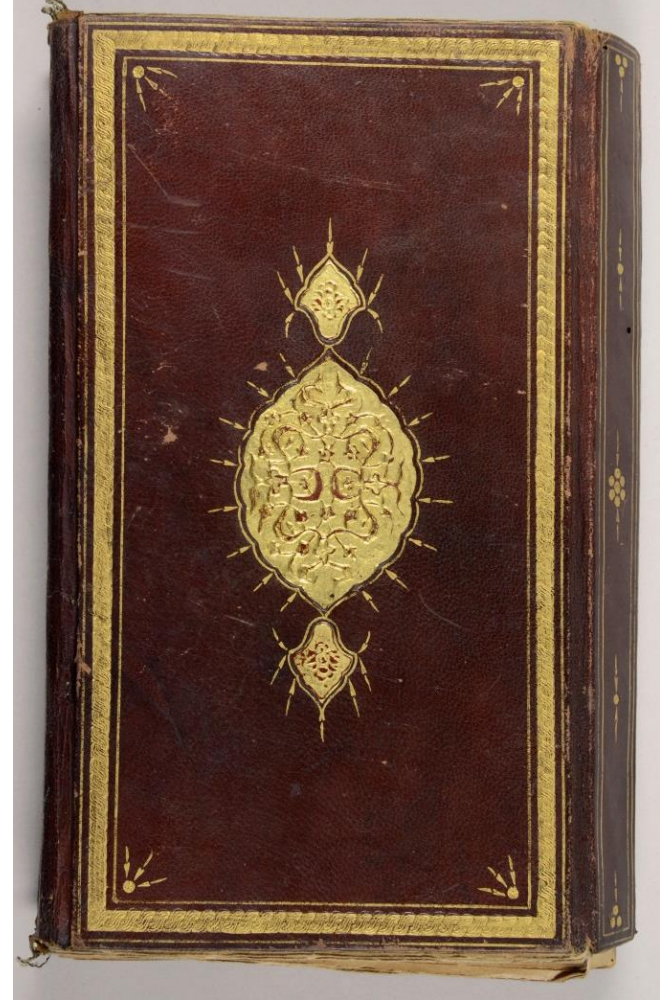
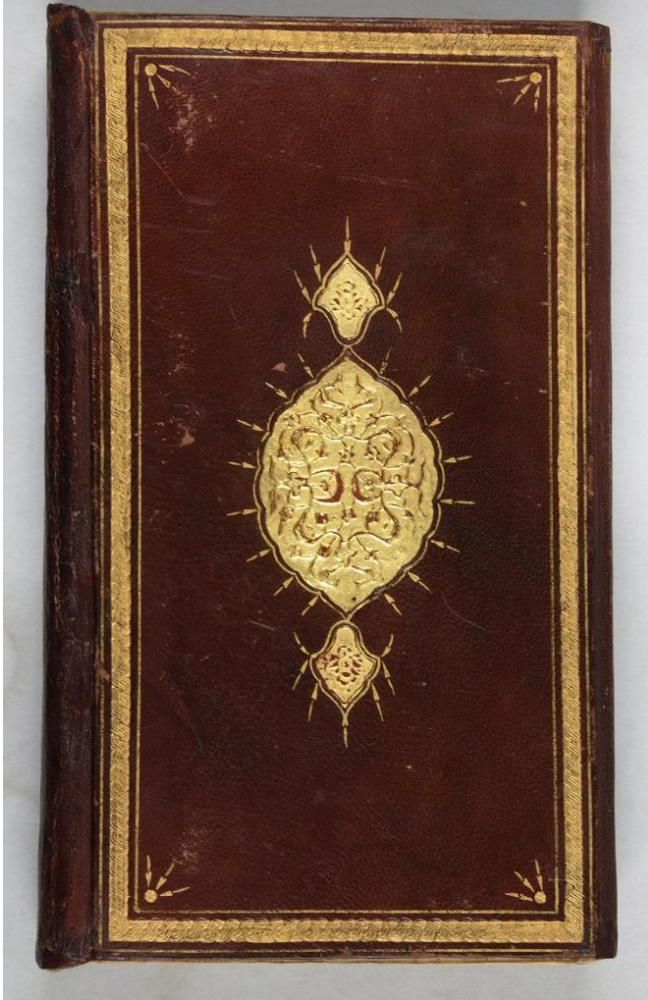
Ön kapakta oluşan muhat payı sorununu çözmek için, sırt kısmına yeni deri eklenmesine karar verilmiştir. Metal kompleks anilin boyalar ile cildin rengine uygun tonlarda boyanan yeni keçi derisi tıraşlanmış ve şekillendirilmiş; bu deri kullanılarak kapaklarla sırt kısmının birleşimi sağlanmıştır. Böylece metin kısmı ile cilt kısmı bir araya getirilmiştir.

ÖNCESİ & SONRASI

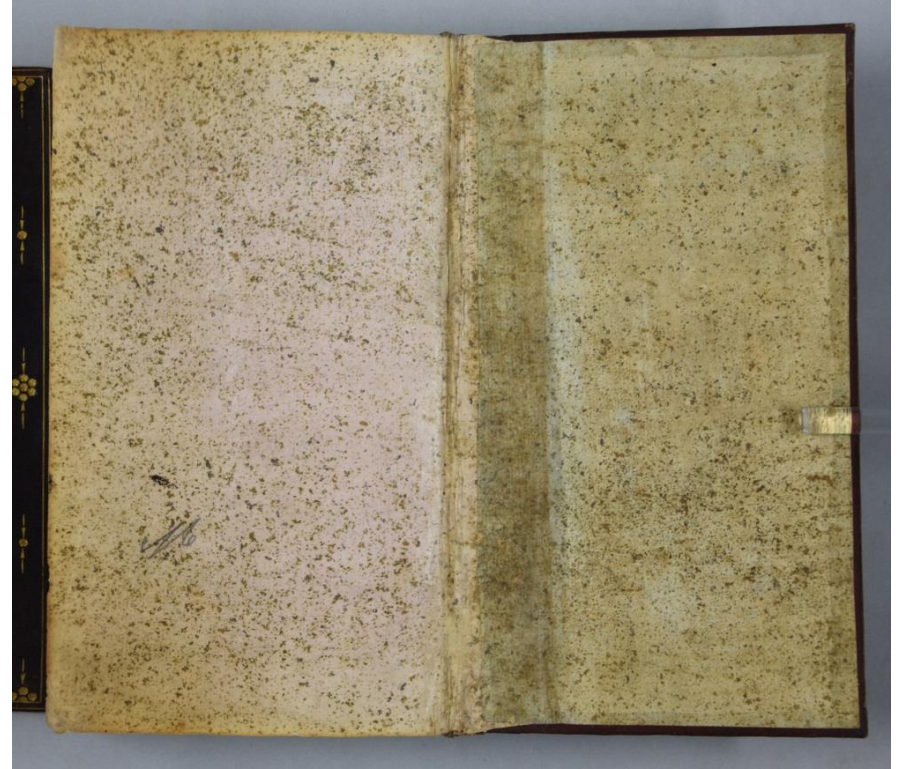
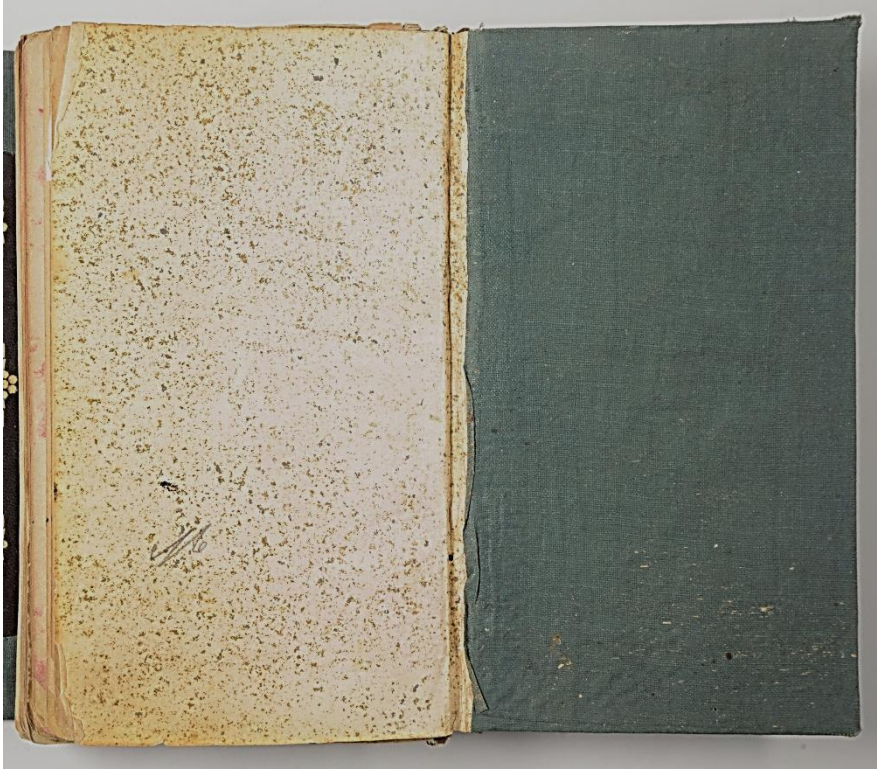
Ön kapak

ÖNCESİ & SONRASI

Arka kapak

ÖNCESİ & SONRASI

Ön kapak içi ve yan kâğıt

ÖNCESİ & SONRASI

Arka kapak içi ve yan kâğıt

ÖNCESİ & SONRASI

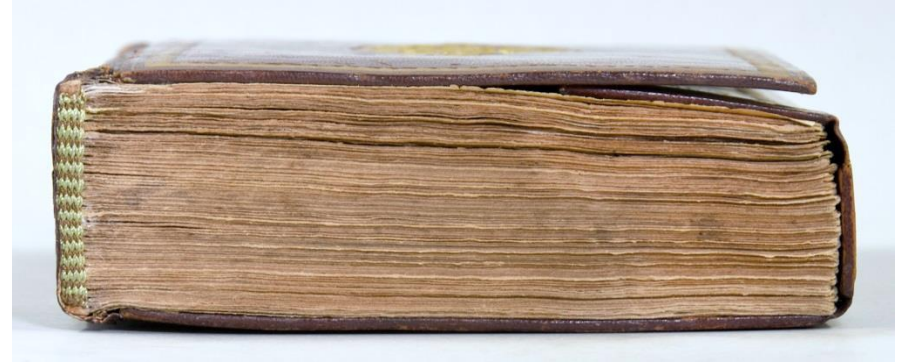

ÖNCESİ & SONRASI

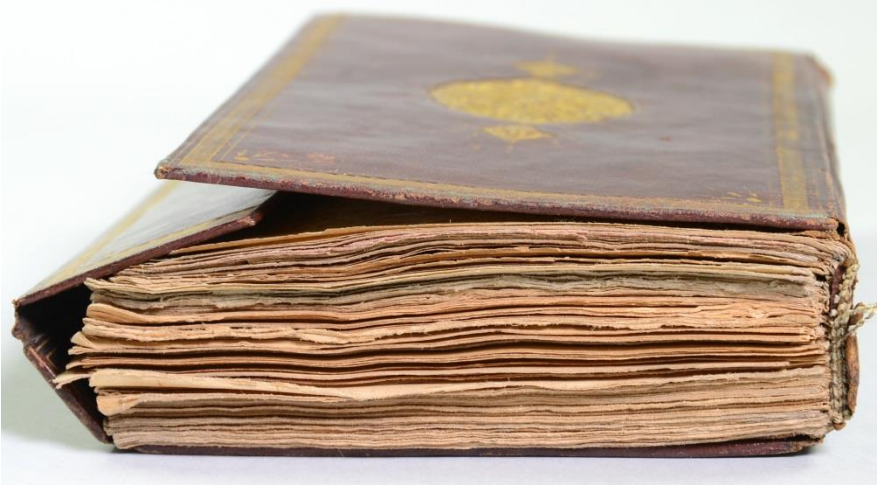
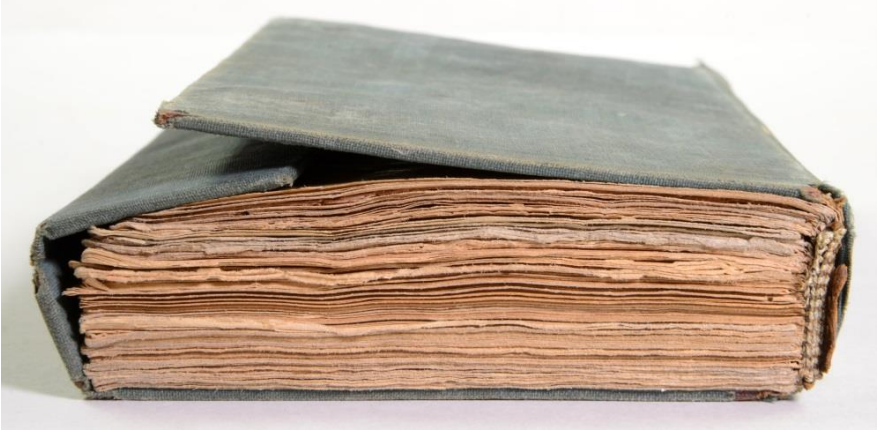

Metin sırt kısmı

ÖNCESİ & SONRASI

ÖNCESİ & SONRASI

Etek

ÖNCESİ & SONRASI

Ön kenar (ağız) ve sırt